

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ САМОТНОСТІ У ЖІНОК РІЗНОГО
СІМЕЙНОГО СТАТУСУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 07-431 групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійної програми «Психологія»

Інна ЛАЗОР

Керівник: к.психол.н., доцентка Вікторія КАЗІБЕКОВА

Рецензент: д.психол. н., професорка Світлана ЯКОВЛЕВА

Херсон 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ТА ЧИННИКІВ САМОТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	6
1.1. Аналіз психологічних підходів до визначення самотності.....	6
1.2. Особливості прояву жіночої самотності: причини, мотиви.....	9
1.3. Сучасні психологічні дослідження присвячені питанню самотності у жінок	12
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЧУТТЯ САМОТНОСТІ У ЖІНОК РІЗНОГО СІМЕЙНОГО СТАТУСУ	15
2.1. Характеристика вибірки, методик дослідження самотності жінок.	15
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження глибини самотності, її рівня та само ставлення жінок різним сімейним статусом.....	16
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29
Додаток А «Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету».....	32

ВСТУП

Питання самотності прийнято вважати проблемою людства з початком бурхливого розвитку цивілізації. Все біль наростаючий інформаційний, цифровий потік впливає на формування психіки людини, формує її свідомість в процесі взаємодії з різними групами людей. Такі умови спонукають особистість перебувати в стані готовності до численних соціальних взаємодій, відносин. Такий сучасний та інформаційне, технологічно насичений світ не повинен викликати у людини стан або відчуття самотності, але більшість сучасних досліджень присвячені питанню все більшого загострення проблеми усамітнення та самотності людини. На виникнення самотності можуть впливати й зовнішні соціальні, економічні фактори, але найбільшого впливу мають все ж таки особистісні чинники.

До поняття самотності, як до психологічного феномену звертається багато науковців, як психологів так і соціологів, філософів. На сьогодні це є комплексне, структурне та багаторівневе поняття ,як у теоретичному так і емпіричному дослідженні. Такий стан цього феномену обумовлений тим, що самотність ми можемо розглядати як фактор складного психічного переживання, а з іншого як глобальне соціально зумовлене явище чіткими критеріями та ознаками.

З останні роки кількість робіт присвячених вивченню феномену самотності у різних вікових груп, у жінок та чоловіків, у людей похилого віку, тощо невпинно збільшується. Вивчаються детермінанти, генезиса самотності, рівні та наслідки самотності. До дослідження поняття «самотність» зверталися та продовжують вивчати К. Андерсон, О. Долгінова, В. Джонс, І. Кон, Л. Колісник, В. Лашук, К. Роджерс, Л. Сімонова, К. Скороходька, С. Трубнікова, Р. Попелюшка та інші.

Але наше дослідження присвячене питанню самотності жінок. В останні роки у суспільстві змінюється ставлення до самотності жінок, особливо це гостро постає питання у жінок, які мають різний сімейний

статус. Якщо в минулі десятиріччя питання самотності у жінок розглядалося з точки зору соціального характеру, то зараз набуває психологічного змісту. Вчених привертає увага мотивація жінок свідомо бути самотніми, виникнення так завах течій «чайлд-фрі», та не бажання укладати шлюб.

Феномен жіночої самотності має складний та суперечливий характер у психологічному вивченні, бо все залежить від полюсу з яким розглядають стан самотності «негативний – позитивний». Загальноприйнятою точкою зору є негативний вплив самотності на життя людини, але існують й інші точки зору, що усамітнення надає можливості для переосмислення життя, цінностей, відкриває нові можливості для особистісного зростання.

Аналіз літератури засвідчив, що існує потреба у вивченні стану самотності жінок, які мають різні сімейні статуси (заміжня, розлучена, ніколи не була у шлюбі, тощо), з метою виокремлення особливостей проживання цього стану та самоствавлення до себе. Це і стало питанням нашої кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження: провести емпіричне дослідження виявлення видів та відчуття самотності жінок в залежності від їх сімейного статусу.

Завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічних поглядів на феномен самотності особистості; виокремити особливості самотності у жінок.
2. Емпірично встановити особливості переживання самотності у жінок, її видів та відчуття самотності;
3. Визначити особливості самоприйняття у жінок з різним сімейним статусом та зв'язок зі станом самотності.

Об'єкт дослідження: самотність жінок.

Предмет дослідження: психологічний зміст феномену самотності у жінок різного сімейного статусу.

Методи та методики дослідження: для здійснення поставлених завдань використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: теоретичні: аналіз, узагальнення, класифікація та

систематизація літературних джерел з питання дослідження самотності у осіб різного віку та статі; емпіричні: диференціальний опитувальник переживання самотності: структура та властивості (Є. Осіна, Д. Леонтьєва) для виявлення виду переживання самотності; Опитувальник «Виявлення виду самотності» (С. Г. Корчагіна) для виявлення домінуючого виду переживання самотності. Діагностичний опитувальник виявлення глибини переживання самотності (С. Г. Корчагіна) для виявлення ступеня глибини самотності або її відсутності; тест-опитувальник «самоствлення» (В. Століна, С. Пантелєєва) з метою вивчення особливостей самоствлення жінок.

Якісний та кількісний аналіз результатів з використанням математичних методів обробки даних (t- критерій Стьюдента для порівняння двох незалежних вибірок, критерій кутового перетворення Фішера – ϕ , кореляційний аналіз Пірсона).

Практичне значення роботи визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані в консультативній та корекційній роботі з жінками різного сімейного статусу: розлучені і ті, що ніколи не перебували у шлюбі. Також можуть бути використані розробці програм корекції видів та переживання самотності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри (протокол № 4 від 09 квітня 2021 р.).

Структура роботи: робота складається зі вступу, 2-х розділів (теоретичного та емпіричного), висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ТА ЧИННИКІВ САМОТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Аналіз психологічних підходів до визначення самотності

До визначення поняття самотність (чи усамітнення) звертаються багато науковців протягом майже цілого сторіччя, але це питання залишається відкритим, бо соціальні чинники впливають на зміст цього поняття та обумовлюють його прояви. Також проблема вивчення самотності залишається актуальною, бо існують дві точки зору щодо спрямованості самотності: одні вчені наголошують на негативній спрямованості самотності, а інші, навпаки, відмічають її позитивний нахил.

Самотність як певна форма ставлення особистості до навколишнього світу, викликана порушенням комунікації між нею та іншими суб'єктами взаємодії, виражається в стані дисгармонії, відірваності від світу, почутті власної непотрібності або, навпаки, незначущості світу в порівнянні з власними переконаннями й потребами, фіксації на суб'єктивних відчуттях, думках і переживаннях, а також на сприйнятті навколишнього світу виключно через призму суб'єктивного досвіду, в якому осмислюється дефіцит комунікативних соціальних зв'язків.

Більшість сучасних дослідників залишають позитивний та негативний бік самотності, але розглядають самотність за певним критерієм. Російська дослідниця О. Неумоєва стверджує, що самотність – це наслідок деформації різноманітних відносин особистості, а є і позитивний бік – це занурення в особистісну рефлексію, самопізнання та переоцінка сенсу життя, цінностей. Таким чином авторка пропонує розглядати психологічну структуру феномену самотності через амбівалентний характер. Як приклад наводить спосіб подолання негативного впливу самотності на особистість через застосування позитивного потенціалу самотності як ресурсу для саморозвитку. У своєму

дослідженні авторка зосередила увагу на чотирьох видах самотності в залежності від інтернальної та екстернальної спрямованості: інтернальна негативна самотність, інтернальна позитивна самотність, екстернальна негативна самотність та екстернальна позитивна самотність [11, с.23].

Український науковець Р. Попелюшко досліджує самотність з позиції стану особистості та патернів її поведінки. В першу чергу він наголошує на деструктивному впливі переживання самотності на особистість (неприйняття свого стану), а потім зазначає й конструктивний вплив (позитивне відношення до життя, до себе). Саме вибір поведінки, стратегія поведінки людини у стані самотності визначає полюс переживання самотності, і може виступати як корегуюча сила у трансформації негативного переживання в позитивне з подальшою корекцією [16, с. 212].

Розглядаючи питання самотності зупинимось на поглядах С. Корчагіної. Корчагіна є автором цілісної теоретичної концепції у розгляді самотності, її змісту, структури, видів та автором психодіагностичного інструментарію з вивчення видів та глибини стану самотності. У своїй монографії «Генезис, виды и проявления одиночества» С. Корчагіна пропонує такі види самотності: стан відчужуючої самотності (у особистості домінує тенденція до відособлення); стан самовідчужуючої самотності (відчуження від особистого «Я», як наслідок надмірної ідентифікації особистості з іншими людьми); усамітнення (оптимальне співвідношення процесів відокремлення та ідентифікації) [10]. Таким чином, ми знову можемо простежити позитивний та негативний підходи у розумінні стану самотності.

Дуальність поглядів на проблему самотності призвела до виникнення значної кількості підходів, які розглядають цей феномен як негативний (самотність як деструктивний фактор розвитку особистості), так і позитивно, (етап самоприйняття та саморозуміння). Розглянемо декілька найпоширеніших підходи до тлумачення самотності.

Науковці Л. Коломієць та Є. Григорук у статті «Психологічний зміст і чинники самотності особистості» пропонують погляд на питання самотності

розподілити на такі підходи: психодинамічний, інтеракціоністський, когнітивний, феноменологічний та соціальний [9, с. 60].

Перший підхід, з якого можна почати розгляд будь якої психологічної категорії - *психодинамічний* (Р. Бертон, М. Ліberman, Г. Салліван, З. Фройд, Ф. Фромм). Згідно цього підходу самотність розглядається через сукупність таких рис особистості як агресивність та манія величі, нарцисизм. Прихильники цього підходу розглядали самотність як наслідок виховання у дитини певних особистісних рис. Будучи дитиною, оточеною гіперопікою, надмірною любов'ю та захопленням з боку сім'ї, у майбутньому особистість буде прагнути до перебування у центрі уваги, до постійних схвальних оцінок, не прийматиме критику на свою адресу. Оскільки ця потреба часто не підкріплюється оточенням, у такої особистості виникає дефіцит спілкування, що провокує розвиток почуття самотності.

Особливістю цього підходу є те, що самотність не розглядається як наслідок ситуативних факторів.

Представники *інтеракціоністського підходу* (Р. Вейс, В. Серма), навпаки наголошують на необхідності врахування ситуативного й особистісного аспектів самотності. Згідно їх точки зору, самотність можуть обумовлювати як певні соціальні ситуації, так і суб'єктивно-особистісна схильність до переживання цього стану. Якщо ці два фактори сполучаються, то це призводить до емоційного переживання самотності, або до соціальної ізоляції.

Представники *когнітивного підходу* (Б. Мором, Л. Пепла, К. Рук та ін.) запропонували розглядати самотність як особистісний конструкт. Їх підхід ґрунтувався на невідповідності конструктів бажаного і дійсного, тобто як тільки індивід усвідомлює невідповідність між тим, що хоче, і досягнутим рівнем соціальних контактів, у нього виникає стан та відчуття самотності. Згідно цього підходу на розвиток відчуття самотності впливають особливості характеру і ситуаційні обставини, а також фактори минулого досвіду. Все це формує суб'єктивне відчуття самотності людини.

Т. Джонсон, К. Роджерс, У. Селдер є представниками феноменологічного підходу у тлумаченні феномену самотності. Представники пропонують розглядати самотність як відчуття, що виникає унаслідок конфлікту між особистістю і суспільством, тими зразками та нормами поведінки, які є у суспільстві. Таким чином, ми можемо говорити, що стан самотності викликає сама людина коли відчуває невідповідність свого «Я» цінностям суспільства.

На основі соціологічного підходу (К. Боумен, Д. Рісмен) самотність розглядається як норма, як загальний середньостатистичний показник, який відображає динамічні процеси у суспільстві, соціальний, економічний та інформаційний розвиток. Згідно цього підходу, будь-які серйозні зміни соціальних інститутів, до яких належить індивіда спричиняють відчуття занепокоєння, індивід як би залишається наодинці з проблемами і це викликає відчуття самотності. Тут ми можемо побачити так званий ефект «самотнього у натовпі». Це коли людина відчуває ознаки, стан самотності перебуваючи у центрі соціальних контактів та соціальних інститутів, але невідповідність та невстигання слідувати швидким соціальним змінам призводить до такого ефекту [9, с.60-63].

Автори (Л. Коломієць та Є. Григорук) пропонують власну теоретичну модель розуміння поняття «самотність особистості», у якій чітко виокремлюють підходи до тлумачення, чинники самотності, компоненти самотності, види, рівні та прояви самотності. Розглянемо ці компоненти у наступному параграфі, та зазначимо їх особливості у жінок.

1.2. Особливості прояву жіночої самотності: причини, мотиви

Вивчаючи самотність як психічний феномен, необхідно зупинитися на таких категоріях, як *почуття, стан, процес, відношення*. Така необхідність викликана тим, що досліджуючи жінок у різному сімейному статусі ми будемо говорити й про стан, й про відношення до себе і до стану самотності,

і про відчуття самотності. Українська дослідниця М. Кандиба пропонує розгляд цих категорій [8, с.432].

Розглядаючи самотність як *почуття* необхідно враховувати, що людина відчуває свою несхожості від інших, викликані певним життєвим етапом та неможливістю будувати близькі, інтимні стосунки з ким-небудь, приймати любов. Таким чином, у людини виникає певний психологічний бар'єр у спілкуванні, відчуття непорозуміння і неприйняття самого себе та іншими людьми. Якщо почуття – є менш зрозуміла категорія для самої особистості та важко діагностовано, внаслідок швидкого плину емоційної сфери, почуттів, то стан самотності – це є тривалий. Сталий процес і він має своє особливості. *Стан* самотності виникає у людини, коли вона переживає втрату внутрішньої цілісності й зовнішньої гармонії з миром. Такий стан виникає у час порушення соціального спілкування, коли є протиріччя між бажаною й досягнутою якістю спілкування. Розглядаючи стан самотності треба поділяти його на емоційну та соціальну ізоляцію. Емоційна ізоляція – бажання обмежити стосунки з певною групою людей або однією і вникає стан занепокоєння, який порівнюють з потребою усамітнення. Соціальна ізоляція переживається людиною більш тривожно та викликає страх відчуження, непотреби. Самотність необхідно розглядати і як *процес*. Це поступовий відхід від сприйняття та реалізації у суспільстві норм, принципів, цінностей в конкретних життєвих ситуаціях. Такий процес призводить до втрати суб'єктом соціального статусу. Самотність як *відношення* – це неможливість прийняття світу як самоцінності. Можна сказати, що це тяжка форма самотності, так як індивід не асоціює себе з навколишнім соціальним простором [8, с.435].

Перейдемо до розгляду прояві жіночої самотності. Аналіз останніх публікацій з проблематики свідчить, що до питання жіночої самотності звертаються багато вчених, вивчаючи сутність самотності у жінок, її причини виникнення, особливості та види у різні періоди життя. Дослідження вчених (О. Алеїникової, М. Давидової, І. Долгінової, С. Корчагіної, Л.В.

Н.Олейник, Р.Попелюшко, Н. Хамітова) спрямовані на вирішення проблеми самотності або зміни відношення до самого феномена. Такий інтерес до проблеми самотності жінок викликаний, пер за все, демографічними причинами. З кожним роком різниця у кількості жінок та чоловіків зростає, особливо гостро це питання постає у зрілому віці.

Д. Зубцов у публікації «Особливості психологічних проблем розлучених жінок» наголошує, що розлучені жінки протягом 2-3 років після розлучення мають певні психологічні, соматичні, матеріальні та інші проблеми. Для більшості жінок розлучення стає серйозною життєвою кризою. У такому стані жінка відчуває недовіру до світу, до найближчого оточення, розчарування та злість. Розлучення виступає тим фактором, що обумовлює виникнення стану та відчуття самотності [7, с. 89].

С. Токарева при вивченні жіночої самотності, яка виникає внаслідок розлучення, акцентує увагу на більш важкому перебігу стану самотності у жінок ніж чоловіків. У жінок домінує депресія, відчуття незахищеності, непривабливості, бажання реалізувати себе як матір (і не можливість цього) призводить до глибокого стану самотності [20].

Українські дослідники самотності у жінок Я. Бондаренко та Т. Кубриченко вивчали зміни у само ставленні розлучених (самотніх) жінок. Авторки прийшли до висновку, що стан самотності впливає на самоставлення, самоповагу, самоінтерес, самоцінність та ряд інших суб'єктивних характеристик розлучених жінок. У самотніх жінок констатують високий показник самозвинувачення та відсторонення та закритості від світу. Самотні жінки, які мають високий рівень відчуження демонструють низькі показники самоінтересу, самовпевненості та аутосимпатії. Також авторки зазначають, що незаміжні жінки, у яких виявили глибокий рівень самотності, мають низьку самооцінку, не готові до відкритості зі світом, мають низький рівень самоповаги [3, с.58].

1.3. Сучасні психологічні дослідження присвячені питанню самотності у жінок

Теоретичний аналіз фахової літератури з проблеми самотності особистості у попередніх параграфах (О. Дончева, С. Корчагіна, Є. Крупник, та ін.) свідчить на необхідності зупинитися на вивченні компонентів переживання самотності. Най розповсюджений поділ науковці роблять на: емоційний (прийняття самотності, неприйняття), когнітивний (відособлення в думках та дистанціювання від людей, чи ідентифікація), мотиваційно-вольовий (самореалізація або дереалізація) та поведінковий (усамітнення, ізоляція, відчуження).

Сучасна українська дослідниця Н. Олейник в результаті побудови факторної моделі розглядає переживання самотності як системне утворення і визначаємо його «як особливу форму суб'єктивного відображення свого положення в системі «Я-інші» [12, с.125]. Переживання самотності має прояв:

- в сприйнятті себе як суб'єкта та уявленнях про переживання самотності.

Такий компонент проявляється у ототожненні себе з іншими людьми та включенні їх у свій внутрішній світ. Інший варіант – це відстоювання власної індивідуальності та неприйнятті цінностей інших. Це є когнітивний компонент переживання самотності;

- в емоційній оцінці переживання стану самотності та прийнятті або неприйнятті власних переживань. Це є емоційний компонент;

- у силі та прояві активності особистості у формах міжособистісної взаємодії.

Це демонструє поведінковий компонент;

- у комплексі вольових дій та мотивів поведінки, які є наслідками механізмів переживання самотності. Цей компонент – мотиваційно-вольовий [12, с.125].

Авторка приходить до висновку, що коли людина усвідомлює себе самотньою людиною, відбувається відособлення у власних переживаннях,

що призводить до домінування у досліджуваних дисоційованого виду самотності. Такий вид самотності є негативним, так як він знижує волюву та мотиваційну спрямованість особистості що призводить до зниження (або взагалі відсутності) бажання власної самоактуалізації. У результатах дослідження авторки зазначено, що навіть позитивна емоційна оцінка самотності в кінцевому результаті не впливає на підвищення показників самоактуалізації досліджуваних.

Колектив авторів (С. Бондарчук, Т. Гонтар та Н. Пилипенко) розглядають особливості переживання самотності та копінг-стратегій у жінок. У своєму дослідженні автори наводять результати емпіричного дослідження та виділяють типи самотності поєднанні з копінг-стратегіями: оптимістичний тип самотності поєднаний з копінг-стратегіями активного вирішення психологічної проблеми; тривожно-амбівалентний тип самотності зі пошуку соціальної підтримки або стратегіями ситуативно-тимчасового відсторонення; та емоційно-інтенсивний тип у поєднанні з копінг-стратегіями «уникнення». Жінки з амбівалентним типом переживання самотності можуть використовувати гнучкі механізми захисту, проте в ситуаціях соціальної ізоляції можуть проявляти тривожність, безініціативність, нерішучість й уникнення рішення проблеми. Жінки з амбівалентним переживанням самотності заперечують свій емоційний стан, негативно ставляться до усамітнення, попри це почувають себе емоційно благополучно. Емоційно-інтенсивний тип переживання самотності взаємопов'язаний з невпевненим самостваленням та негативним ставленням до соціальних контактів, особистісною тривожністю, страхом розчарувань від стосунків, відсутністю довіри до людей, особливо до протилежної статі. Таким жінкам властиві показники високого рівня розвитку механізмів «проекція» і «заперечення» [4, 24].

Цікавою є праця українських дослідниць О.Саннікової, В. Бдан та Л.Гусак, які презентують психодіагностичний інструмент оцінки схильності особистості до переживання самотності. В основу розробки діагностичного

інструментарію покладено теоретичну авторську модель О. Саннікової, яка розроблена в контексті континуально-ієрархічного підходу, експліковано й описано її різнорівневі структурні компоненти. До таких компонент належать: формально-динамічний рівень (психофізіологічний компонент самотності); якісний рівень (емоційний компонент самотності); когнітивний рівень (репрезентації самотності в думці); змістово-особистісний рівень (рефлексивно-аналітичний, мотиваційний компонент); конативний рівень (зовнішні репрезентації, що мають прояв у діях, поведінці); контрольно-регулятивний компонент (ступінь контролю за різними проявами переживання самотності). Ця модель стала підґрунтям для розробки тест-опитувальника «Диференціальна діагностика схильності особистості до переживання самотності». Наразі здійснено стандартизацію й апробацію цієї методики, що надає можливість його застосування як у дослідницьких, так і в практичних цілях [18, с. 5-11].

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДЧУТТЯ САМОТНОСТІ У ЖІНОК РІЗНОГО СІМЕЙНОГО СТАТУСУ

2.1. Характеристика вибірки, методик дослідження самотності жінок

До емпіричного дослідження встановлення стану самотності у жінок різного сімейного статусу було залучено 52 особи. Загальний вік досліджуваних від 22 до 55 років. Для виявлення особливостей стану самотності, його видів ми поділили вибірку на 3 групи за критерієм сімейного положення. До складу першої групи увійшли жінки (18) які на час обстеження були заміжні (різної професії, освіти). Ми не прослідковували їх чисельність шлюбів, але всі вони мали дітей. Середній вік досліджуваних цієї вибірки 33-42 роки. У другу групу увійшли жінки (17), які були заміжні, але на час обстеження розлучені або вдови. Середній вік цієї групи 28-55 років. І до складу третьої групи увійшли жінки (17), які ніколи не перебували у шлюбі і на час обстеження не мали партнера та дітей. Середній вік цієї групи 22-34 роки.

Для досягнення поставленої мети нами були використані наступні *методи та методики*:

1. Диференціальний опитувальник переживання самотності: структура та властивості (Є. Осіна, Д. Леонтєва) для виявлення виду переживання самотності. Методика розроблена на основі авторської моделі відношення до самотності, згідно з якою прийняття самотності як екзистенціального факту. Такий стан відкриває людині можливість цінувати ситуації усамітнення та використовувати їх як ресурс для особистісного зростання та спілкуванню з собою. Неприйняття або страх самотності, навпаки, призводять до уникнення усамітнення, постійного пошуку соціальних контактів, що стає униканням зустрічі

людини з самим собою. Опитувальник складається з 40 тверджень, згрупованих в три шкали, що вимірюють переживання самотності (загальне переживання самотності, залежність від спілкування та позитивна самотність) [13, с. 79].

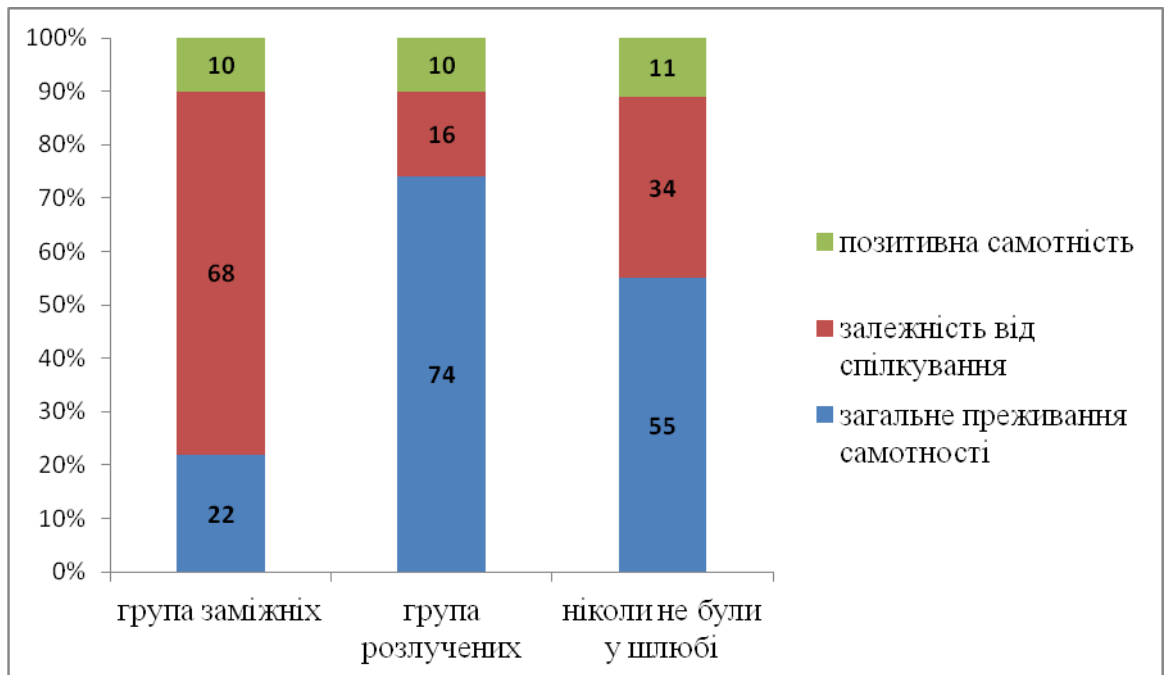
2. Опитувальник «Виявлення виду самотності» (С. Г. Корчагіна) для виявлення домінуючого виду переживання самотності. Шкали: дифузна самотність, відчуження, дисоційований вид самотності [10].
3. Діагностичний опитувальник виявлення глибини переживання самотності (С. Г. Корчагіна) для виявлення ступеня глибини самотності або її відсутності;
4. «Тест-опитувальник самоствавлення» (В. Століна, С. Пантєєва) з метою вивчення особливостей самоствавлення жінок. Тест опитувальник самоствавлення побудований відповідно до розробленої В. В. Століним ієрархічної моделі структури самоствавлення. Дана версія опитувальника дозволяє виявити три рівні самовідношення, й відрізняються за ступенем узагальненості: 1) глобальне самоствавлення; 2) самоствавлення, диференційоване за самоповагою, аутсімпатією, самоінтересом і очікуванням ставлення до себе; 3) рівень конкретних дій у відношенні до свого «Я» [14].

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження глибини самотності, її рівня та само ставлення жінок різним сімейним статусом

Почнемо аналіз та інтерпретацію з результатів диференціального опитувальника переживання самотності: структура та властивості (авторів Є. Осіна, Д. Леонтєва). Цей опитувальник ми застосовували для виявлення виду переживання самотності.

На рис. 2.1. представлено розподіл результатів за групами та шкалами

МЕТОДИКИ.

Примітка: статично доведено різницю у групі 1 та групі 2 за шкалою «загальне переживання самотності» - $\varphi = 4,26$ при $p \leq 0,01$; між групою 1 та 2 за «залежність від спілкування» - $\varphi = 4,81$ при $p \leq 0,01$; та за «залежність від спілкування» між групою 2 та 3 - $\varphi = 2,76$ при $p \leq 0,05$;

Рис.2.1. Розподіл результатів у % за шкалами опитувальника переживання самотності (Є. Осіна, Д. Леонтєва).

Отримані результати виявили цікаві закономірності у розподілі груп жінок за видами переживання стану самотності. Група заміжніх демонструє найбільшу кількість у відсотках (68) залежних від спілкування, тобто такі респонденти не приймають свою самотність, вони навіть не уявляють можливість залишатися одному. Ми отримали високі результати за цією шкалою у цій вибірці, отже можемо стверджувати, що заміжні жінки не відчують самотність і схильні шукати спілкування за будь-яку ціну з метою уникнути ситуацій усамітнення, які можуть бути пов'язані з неприємними або хворобливими переживаннями. 22 % цієї групи жінок виявили загальне переживання самотності, що свідчить про актуальну виразність переживання особистісної ізоляції, нестачу емоційної близькості або контактів з близькими людьми і усвідомленням жінкою себе як самотньої, ізольованої людини. Це той варіант самотності, коли людина відчуває себе суб'єктивно самотньою

навіть перебуваючи у колі близьких (родинних зв'язків). Лише 10 % цієї групи отримали шкалу позитивна самотність, тобто заміжні жінки або не відчують потреби у усамітненні та потреби побути один на один зі своїми думками, бажаннями, або ж розцінюють таке усамітнення як негативний фактор і намагаються його позбутися.

Аналізуючи групу розлучених ми помітили схожість у шкалі позитивна самотність (теж 10%), але переважають низькі бали, тобто розлучені жінки нездатні оцінювати ситуацію розлучення як можливість для усамітнення і відсутність позитивних емоцій у зв'язку з самотою. Ми можемо пояснити такий результат тим, що жінки не готові бути самотніми, вони прагнуть відповідати соціальним та гендерним стереотипам, що жінка повна бути заміжня. 74 % жінок цієї групи виявили загальне переживання самотності. Такий результат є підтвердженням того, що розлучені жінки гостро відчують свій стан самотності, свою ізольованість та нестачу спілкування з найближчим оточенням, родиною. Можемо зробити висновок, що такі жінки сприймають самотність як негативний стан та намагаються його позбутися. Підтвердженням таких думок є те, що 16 % цієї групи виявили залежність від спілкування, вони за будь яку ціну прагнуть мати стосунки, спілкуватися з широким колом людей.

Остання група – це група жінок, які ніколи не перебували у шлюбі. Ми сформували таку вибірку з метою встановлення відмінностей між різними сімейними статусами. Порівняльний аналіз заміжніх та незаміжніх жінок здійснювали й інші дослідники, наприклад у статті «Особистісні властивості самотніх жінок зрілого віку» І. Сергієнко [19, с.27] встановлено, що вищі показники глибокого переживанням актуальної самотності мають незаміжні жінки зрілого віку мають, ніж заміжні жінки такого віку. У самотніх жінок домінує відчужуючий вид самотності, а показники дифузної та дисоційованої самотності є нижчими у порівнянні з групою заміжніх жінок. Але авторка не розмежовує групу не заміжніх на тих, хто був у шлюбі і тих, хто ніколи не був.

У нашому дослідженні група жінок, які ніколи не перебували у шлюбі демонструє 55 % загального переживання самотності, але ці відсотки мають низький рівень цієї шкали, тобто свідчать про те, що жінки цієї групи не вважають себе самотньою людиною, не відчують нав'язливого (навіть хворобливого) переживання самотності у зв'язку з відсутністю шлюбного партнера та дітей. Такий результат здається нам цікавим в плані подальшого вивчення мотивації не вступу до шлюбу жінками, бо це може вплинути на стан прийняття/неприйняття самотності. 34% мають низькі бали за шкалою залежність від спілкування, тобто жінки спокійно, не тривожно ставляться до самотності, відсутності шлюбних стосунків та дітей, до своєї ізоляції з групи заміжніх. Такий результат може свідчити про прийняття ситуації та знаходження у стані самотності сенсу життя, мотивації для саморозвитку та самовдосконалення. 11 % позитивної самотності підтверджують наше припущення, бо високі бали за цією шкалою свідчать про те, що ця група жінок відчуває позитивні емоції в ситуаціях усамітнення, навчилась та вміє цінувати самотність і усвідомлено прагне приділяти час своєму власному житті. Ми застосували діагностичний опитувальник виявлення глибини переживання самотності (С. Г. Корчагіна).

Таблиця 2.1

Усереднені показники глибини переживання самотності у групі 1 та групі 2 за діагностичним опитувальником С. Г. Корчагіної

Показники	Середні показники досліджуваних		t-критерій Стьюдента	Рівень Р
	Жінки заміжні	Жінки розлучені		
Відсутність переживання самотності	12,5	13,7	1,24	> 0,05
Неглибоке переживання можливої самотності	28,1	19,4	2,69	≤ 0,05
Глибоке переживання актуальної самотності	21,2	32,5	2,14	≤ 0,05
Надмірно глибоке переживання самотності	41,5	43,7	1,26	> 0,05

За результатами опитувальника у групах заміжніх жінок та розлучених встановлені статистично значущі відмінності лише за шкалою глибоке переживання актуальної самотності (2,14 при $p \leq 0,05$) та неглибоке переживання можливої самотності (2,69 при $p \leq 0,05$). Ми пояснюємо такий результат актуальним станом жінок, які розлучені або вдови. Результат за шкалою можливої самотності свідчить про те, що розлучені жінки відчують самотність у наслідок залишення наодинці або з дітьми та не планують у майбутньому створення родини.

Таблиця 2.2

Усереднені показники глибини переживання самотності у групі 1 та 3 за діагностичним опитувальником С. Г. Корчагіної

Показники	Середні показники досліджуваних		t-критерій Стьюдента	Рівень Р
	Жінки заміжні	Ніколи не були у шлюбі		
Відсутність переживання самотності	10,8	12,6	1,24	$> 0,05$
Неглибоке переживання можливої самотності	21,5	28,7	2,08	$\leq 0,05$
Глибоке переживання актуальної самотності	30,8	37,5	2,44	$\leq 0,05$
Надмірно глибоке переживання самотності	39,3	51,7	2,72	$\leq 0,05$

Як видно з табл. 2.2, за більшістю показників глибини переживання самотності – неглибоке переживання можливої самотності, глибоке переживання актуальної самотності, надмірно глибоке переживання самотності – переважає група самотніх жінок які ніколи не були у шлюбі. Лише за показником відсутності переживання самотності не встановлено статистично значущих розбіжностей. Отже, жінки, які ніколи не були у шлюбі на відміну від заміжніх жінок, більш гостро відчують внутрішню напругу через усвідомлення власної неспроможності створити родину, розуміння того, що втрачено час для створення сім'ї та народження дітей (ми

не вивчали об'єктивні причини таких обставин), втрату життєвих орієнтирів, життєвих перспектив та відчуття наповненості життя. Такий стан супроводжується глибоким переживанням можливої або ж актуальної самотності.

Водночас було виявлено відмінності переживання глибини самотності між групами заміжніх жінок та тих, хто не був у шлюбі. Самотні жінки третьої групи мають вищі показники глибокого переживання актуальної самотності, надмірно глибокого переживання самотності порівняно із заміжніми жінками. Жінки, які не були у шлюбі характеризуються більш глибоким переживанням самотності, викривлення або взагалі розриву різноманітних зовнішніх відносин, що супроводжується закритістю, пасивністю у поведінці. Домінує відособлення, що ще більше поглиблює переживання жінкою самотності.

Для того щоб встановити домінуючі види самотності у групах ми застосували опитувальник «Виявлення виду самотності» (С. Г. Корчагіної). Результати представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Усереднені показники видів самотності у досліджуваних вибірках

Види	Заміжні жінки Група 1	Не заміжні Група 2	Ніколи не були у шлюбі Група 3
Дифузна самотність	22,4	11,8	16,8
Відчужуючи самотність	12,8	19,6	14,5
Дисоціативна самотність	11,5	10,9	16,6

Примітка: встановлено статистично значущі розбіжності між групами: дифузна самотність між групою 1 та 2 – $t=2,86$ при $p \leq 0,01$; відчужена самотність між групою 1 та 2 - $t=2,31$ при $p \leq 0,05$.

За результатами таблиці жінки групи 1 (заміжні) мають найвищий показник дифузної самотності. Тобто вони демонструють підозрілість у

міжособистісних відносинах, опір і пристосування у конфліктах. У стані гострого переживання дифузної самотності людина прагне до інших людей, сподіваючись знайти у спілкуванні з ними підтвердження власного буття, своєї значущості. Такі люди гостро реагують на стреси, вибираючи стратегію пошуку співчуття і підтримки. У нашій вибірці – це заміжні жінки. І такий результат є несподіваним, адже вони перебувають у колі родини. Таким чином, у нашому дослідженні такі жінки інтуїтивно відчують свою самотність, навіть перебуваючи у родині і маючи велике коло міжособистісних стосунків. Така особа буде демонструвати абсолютну згоду з думками, принципами, інтересами тих, з ким хоче бути у тісних взаєминах. Можна сказати, такі жінки будуть втрачати свою індивідуальність, свої мрії та бажання та навіть само ідентифікацію себе як самостійної особистості.

Наступний вид самотності – відчужуюча. Найбільшу кількість балів отримали жінки незаміжні – 19,6. Наслідком переважання у жінок цієї групи є тенденції до відокремлення є відчуження людини від інших людей, норм і цінностей, прийнятих у суспільстві, світу в цілому. Ми можемо пояснити домінування такого типу у розлучених жінок, як образа на минулі стосунки, як образа на весь світ, так як при цьому типі спостерігається втрата значущих зв'язків і контактів, інтимності. Людина відчуває себе покинутою, та не здатна знайти необхідний відгук і розуміння. Найтривожнішим при цьому типі є те, що при усвідомленні думки про свою самотність, у людини втрачається інтерес до життя взагалі, що може стати причиною суїциду.

Дисоціативна самотність не виявила статистично значущих відмінностей між групами, але має найбільший показник у жінок, які не були у шлюбі. Дисоціативна самотність являє собою найбільш складний стан, як по суб'єктивному переживанню, так і за проявом. Динаміка його визначається яскраво вираженими процесами ідентифікації та відчуження і різкою їх зміною по відношенню навіть до одних і тих же людей. Спочатку людина ототожнює себе з іншим, приймаючи його спосіб життя і слідуючи йому, безмежно довіряє. Але після повної ідентифікації слідує різке

відчуження від того ж об'єкта, що відображає справжнє ставлення людини до самої себе. Почуття самотності при такому стані гостре, чітке, усвідомлене, хворобливе. Такі особистості демонструють тривожність, збудливість та демонстративність; суперечки у конфліктах, егоїстичні. Такий вид самотності у жінок, які ніколи не перебували у шлюбі може бути причиною та поясненням їх сімейного статусу. І тут може виникати закономірність, чим більше вони будуть демонструвати такий вид самотності, тим менше шансів на створення шлюбу.

Підтвердження отриманих результатів за опитувальниками видів та переживання самотності ми знаходимо у публікації О. Задорожньої «Особливості прояву жіночої самотності та її причини», яка приводить аналіз груп жінок, які є самотніми та висвітлює причини самотності. Авторка виокремлює такі групи жінок: матері-одиначки, самотність без дітей, самотність закоханих людей ,які мають різні релігійні, моральні та життєві принципи, результат набутого досвіду, самотність на ідеалах, самотність на амбіціях, тощо [6, с.173].

Останню методику, яку ми застосували – це тест-опитувальник «самоствавлення» (В. Століна, С. Пантелєєва) з метою вивчення особливостей самоствавлення жінок. Ми припустили, що тип самотності та стан переживання самотності може впливати на самоствавлення жінок з різним сімейним статусом. Представимо результати груп дослідження у порівнянні за критерієм t-Ст'юдента.

Таблиця 2.4

Середні значення самоствавлення заміжніх жінок та жінок, які розлучені за критерієм t-Ст'юдента

Показники	Заміжні жінки	Розлучені жінки	критерій t-Ст'юдента
Глобальне самоствавлення	63,45	59,32	2,1
Аутосимпатія	58,34	45,35	2,4*

Самоповага	57,45	48,32	3,9**
Самоінтерес	61,12	60,12	0,8
Самовпевненість	68,21	42,37	4,1**
Самоприйняття	57,36	50,14	1,2
Ставлення інших	59,97	36,98	3,7*
Самокерівництво	61,32	60,47	0,4
Самозвинувачення	62,58	32,98	3,3*
Саморозуміння	57,48	48,57	1,8

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$

Дослідження дозволило виявити статистично значущі результати між групою жінок 1 та 2. Достовірні розбіжності ми фіксуємо за такими показниками методики як: аутосимпатія, самоповага, самовпевненість, ставлення інших та самозвинувачення. Можна говорити про те, що наше припущення має достовірне підтвердження. Жінки, які на момент дослідження були розлучені демонструють нижче показники по таким особистісним характеристикам як самозвинувачення, тобто відчують та приймають вину за свою самотність, за свій сімейний статус на себе. І це впливає на такий показник як самовпевненість (найвищі розбіжності між групами), тобто втрачають віру та впевненість у свої можливості, у свої здатності і це може призводити до зниження самооцінки, тривожного стану та підсилювати переживання суб'єктивного відчуття самотності. Поряд з тим ще присутні такі показники як самоповага та ставлення інших. Ми можемо пояснити різницю у групах за цими показниками тим, що у суспільстві дуже міцною є думка, що розлучена жінка – це не щаслива, самотня жінка. Особливо цей соціальний стереотип має прояв у сільській місцевості. Ставлення інших має велике значення для жінки, особливо якщо вона є розлучена.

Далі представимо результати порівняння між групами 1 та 3.

Таблиця 2.5

Середні значення самоствавлення заміжніх жінок та жінок, які ніколи не були у шлюбі за критерієм t-Стюдента

Показники	Заміжні жінки	Жінки, які не були у шлюбі	критерій t-Стюдента
Глобальне самоствавлення	63,45	48,42	3,7*
Аутосимпатія	58,34	55,35	0,4
Самоповага	57,45	51,42	0,8
Самоінтерес	61,12	52,42	1,4
Самовпевненість	68,21	52,87	3,1*
Самоприйняття	57,36	42,69	2,9*
Ставлення інших	59,97	33,21	3,1*
Самокерівництво	61,32	52,83	0,8
Самозвинувачення	62,58	42,98	2,1*
Саморозуміння	57,48	58,57	0,3

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$

Згідно таблиці 2.5. ми має розбіжності і за групами заміжніх жінок і тих, хто ніколи не був у шлюбі і не має дітей. Деякі шкали мають схожість з попередньою таблицею, наприклад: самовпевненість, ставлення інших та самозвинувачення. Тобто, не дивлячись на те, що жінки ніколи не були у шлюбі їх сімейний статус впливає на показники самоствавлення. Розбіжності ми фіксуємо за таким шкалами як глобальне самоствавлення (зниження показників у жінок 3 групи), самоприйняття.

Ми не порівнювали результати 2 та 3 груп жінок (розлучені та ті, хто не був у шлюбі). Бо вважаємо що їх сімейний статус майже однаковий, так як вони самотні. Але ми вирішили з'ясувати, чи є зв'язок між показниками самоствавлення, видами та рівнем переживання самотності у жінок з різним сімейним статусом. Для цього ми здійснили кореляційний аналіз за Пірсаном в кожній групі окремо. Для вибірки 17 осіб критичні значення: 0,482 при $p \leq 0,05$ 0,606 при $p \leq 0,01$ та 0,725 при $p \leq 0,001$. Для вибірки 18 осіб: 0,468

при $p \leq 0,05$ 0,590 при $p \leq 0,01$ та 0,708 при $p \leq 0,001$.

За результатами кореляційного аналізу ми не виявили статистично значущих розбіжностей між видами самотності та показниками самоствавлення, а лише між рівнями переживання стану самотності. Представимо статистично значущі коефіцієнти у таблиці.

Таблиця 2.6

Кореляційні зв'язки між рівнями переживання самотності та показниками самоствавлення у групах досліджуваних

Шкали самоствавлення	Рівень переживання самотності	Коефіцієнт кореляції
<i>Група заміжніх жінок</i>		
Самоприйняття	Відсутність переживання самотності	0,563
Самовпевненість	Неглибоке переживання можливої самотності	-0,641
<i>Група розлучених жінок</i>		
Самоповага	Надмірно глибоке переживання самотності	-0,504
Ставлення інших	Неглибоке переживання можливої самотності	0,687
Самовпевненість	Неглибоке переживання можливої самотності	-0,687
Самозвинувачення	Надмірно глибоке переживання самотності	0,637
<i>Група жінок, хто ніколи не був у шлюбі</i>		
Самовпевненість	Надмірно глибоке переживання самотності	-0,493
Самокерівництво	Неглибоке переживання можливої самотності	-0,521
Самозвинувачення	Надмірно глибоке переживання самотності	0,476

Результати кореляційного аналізу по вибірках жінок дозволили встановити наступні взаємозв'язки. Так у групі заміжніх жінок виявлені зв'язки між самоприйняттям та самовпевненістю. З іншими показниками опитувальника самоствавлення взаємозв'язки не виявлені. Встановлено, що неглибоке переживання самотності впливає на самовпевненість жінок (обернений зв'язок $r = -0,641$), тобто такий стан самотності може призводити до зниження самовпевненості жінок, і навпаки зниження самовпевненості призводить до виникнення переживання можливої самотності. Зазначимо, що

тільки у вибірці заміжніх жінок встановлено кореляційний зв'язок з відсутністю переживання самотності і самоприйняттям (прямий зв'язок $r=0,563$). Можемо констатувати, що відсутність стану переживання самотності позитивно впливає на самоприйняття жінки.

Група розлучених жінок має найбільшу кількість кореляційних зв'язків і два з них встановлені з надмірно глибоким переживанням самотності: самоповага та самозвинувачення. У групі жінок, які ніколи не були у шлюбі цікавим є результат зв'язку самокерівництва та неглибоке переживання можливої самотності (обернений зв'язок $r=- 0,521$). Ми можемо пояснити такий зв'язок тим, що самокерівництво таких жінок знижує неглибокий стан переживання самотності, вони відчувають себе вільними та впевненими, відповідають за своє життя, вчинки, відчувають наповненість своїм життям не враховуючи свій сімейний статус. Також встановлені зв'язки у цій групі дозволяють дійти висновку, що жінки, які не мають чоловіка та дітей, звинувачують себе, не вірять у власні можливості, підпадають під роль гендерних стереотипів у розподілі жіночих та чоловічих ролей, відчувають свою н реалізацію за цими «жіночими» ролями.

Отже, проведений емпіричний аналіз особливості стану самотності у жінок з різним сімейним статусом дозволив встановити таку закономірність, що існує вплив та зв'язок між типом сімейного статусу жінок та їх переживанням стану самотності та самоприйняття. Виявлено, що група жінок, які розлучені має найбільш тривожні характеристики стану самотності, їх видів та кореляційні зв'язки з шкалами само ставлення, що потребує корекційної та реабілітаційної психологічної допомоги.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ми відповіли на поставлені завдання емпіричного дослідження:

1. Здійснено теоретичний аналіз психологічних поглядів на феномен самотності особистості взагалі та особливості перебігу сану самотності у жінок. Встановлено, що самотність треба розглядати як процес, як стан, як властивість та як тип поведінки. З'ясовані особливості стану самотності у жінок різного сімейного статусу: заміжні та незаміжні. Представлено аналіз сучасних психологічних досліджень феномену самотності.
2. Емпірично встановлено, що у жінок, які розлучені домінує такий вид самотності як відчуження, а у заміжних жінок – дифузний тип самотності. Жінки, які ніколи не були у шлюб не виявили чіткого домінування за видами самотності. Стан загального переживання самотності домінує у групі розлучених та тих, хто не був у шлюбі. Надмірне та глибоке переживання самотності домінує знову у групі розлучених та тих, хто не перебував у шлюбі.
3. Визначено особливості самоприйняття жінок з різними видами самотності та переживання цього стану в залежності від сімейного статусу. Доведено, що сімейний статус прямо впливає на показники самоприйняття, аутосимпатії, самоповаги, самозвинувачення, самовпевненість та на ставлення інших до окремих груп жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвазян Л. Ю. Взаємозв'язок переживання самотності та психологічної безпеки особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. Вип. 2(1). С. 3-11. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2(1)).
2. Бедан В.Б. Схильність до переживання самотності: компонентний склад показників. *Проблема сучасної психології особистості*: зб. мат. Наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Одеса, 17-18 травня 2018 р.) ПНПУ імені К.Д. Ушинського. Одеса: ВМВ, 2018. С. 204-209.
3. Бондаренко Я.І., Кубриченко Т.В. Самоставлення самотніх жінок. Актуальні проблеми психології. Психологія творчості. Т.12. вип. 21, 2015. С. 49-61.
4. Бондарчук С. С., Гонтар Т.А., Пилипенко Н.М. Особливості переживання самотності та копінг-стратегії у жінок. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №1., том.1, С.20-25.
5. Довбій Т.Ю. проблема самотності в західній психологічній науці. *Проблеми екстремальної та кризової психології.*, 2011. Вип.9. С.80-89.
6. Задорожня О.Ю. Особливості прояву жіночої самотності та її причини. *Матеріали VII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій – Тернопіль 28-29 листопада 2018*. С.173-174.
7. Зубцов Д.Е. Особливості психологічних проблем розлучених жінок. *Психологія і особистість* 2016. №2 (10), ч.2. С.88- 95.
8. Кандиба М.О. Психологічні аспекти відношення жінок до самотності та її вплив на особистість. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2012. Вип. 16. С. 431 – 439.
9. Коломієць Л. І., Григорук Є. В. Психологічний зміст і чинники самотності особистості *Психологічний часопис*. № 3 (7) 2017. С.59-69.

10. Корчагина С. Г. Генезис, виды и проявления одиночества : монография. М. : МПСИ, 2005. 196 с.
11. Неумоева Е.В. Одиночество как общественно-историческое явление и как явление индивидуальной жизни *Гуманитарный вектор. Вестник Забайкальского отделения Академии гуманитарных наук*. 2004. № 1-2 (10-13). С.23-29.
12. Олейник Н. О. Факторна модель переживання самотності. *Психологічні перспективи*. Випуск 27. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2016. С. 125-136.
13. Осин Е.Н., Леонтьев Д.А. Дифференциальный опросник переживания одиночества: структура и свойства. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*, 2013. Т. 10, № 1. С. 55–81.
14. Пантилеев С. Р. Опросник самоотношения. Практикум по психодиагностике: Психодиагностические материалы. М. : 1988. Режим доступа: <http://psyhtest.ru/metodiki/test-oprosnik-samotnosheniya-v-v-stolin-s-rpantelev.html>
15. Помазова О.В. Самотність як психологічний феномен *Наукові записки. Серія Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 23. С. 207– 214
16. Попелюшко Р. П. Самотність – як проблема соціалізації особистості в суспільстві. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 2013. №2(8). С. 212-216.
17. Самоукина Н. В. Женское одиночество. Полноценная жизнь или страдание? М. : АСТ : Астрель, 2003. 250 с.
18. Саннікова О., Бдан В., Гусак Л. Презентація інструменту оцінки схильності особистості до переживання самотності. *Science and Education*, 2018, Issue 5-6. С. 5-11.
19. Сергієнко І.І. Особистісні властивості самотніх жінок зрілого віку. *Міжнародні Чепанівські психолого-педагогічні читання. Розділ 2. Психологія ХХІ століття: здобутки та перспективи*, 2016. С.20-27.

20. Токарева С. Женское одиночество. / Узы брака, узы свободы: проблемы семьи и одиночества глазами ученых. / состав. Т. Разумовская. М., 2011. 336 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Інна Лазор, учасник(и) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

- дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

- надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статеву чи іншою належністю;

- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

- не підроблювати документи;

- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

- не задіювати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;

- не надавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

31.03.20.
(дата)

(підпис)

Інна ЛАЗОР
(ім'я, прізвище)